

Eestlased kaugel idas – väljarändamisest assimileerumiseni

Ivo Paulus

Teesid: Tsaristliku Venemaa ajal pani reisimisele piirid 19. sajandini kestnud sunnismaisus, hiljem aga vaesus, tahtmatus loobuda harjumuspärasest elulaadist ja hirm ootamatuste ees. Ometi suundusid ka noil rasketel aegadel söakamad, meeleheitel või muidu hulljulged isiksused kodumaast kaugemale paremat elu otsima. Keskendun artiklis Vene impeeriumi äärealadele ja uurin ida poole vaadates kõige kaugemale jõudnud ümberasuajaid, kes Vene riigi toel ja omaenese mõistusega rajasid öitsva elujõulise Eesti koloonia Kaug-Itta, kus elujõulisemaks said Liivi- ja Linda küla. Töökad eestlased panid aluse tööstuslikule kalapüügile, millest kasvas välja kalurikolhoos Novõi Mir (Uus Ilm). Paraku ei soosinud nõukogude võim rahvuslikku eripära, emakeel muutus aja jooksul ainult koduseks keeleks. Ühe põlvkonna vältel pärast Teist maailmasõda on eestlased Kaug-Idas täielikult assimileerunud.

Kuigi keskendun artiklis Jaapani merega piirnevatele aladele, võib eestlasi leida mujaltki Kaug-Idast. Enne ümberasuajaid Eesti rannikualadelt olid sinna elama jäänud nii ookeanil kui ka Hiina jõgedel seilanud eesti meremehed, pärast Vene-Jaapani sõda liitusid eesti asundustega paikseks jäänud soldatid. Kaug-Ida põhjapoolsetes osades elavad küüditatute järeltulijad, nõukogude ajal jäid Kaug-Itta valdavalt seal seilanud eesti meremehed.

Artikli peamiseks allikaks on Johannes Granti käsikirjalised mälestused, mis käsitlevad Pärnumaa rannarahva ümberasumist Kaug-Itta ja Liiviküla ajalugu. Kalurite kujunemine põlluharijateks, kalapüügi eripärad ja kultuurielu on leidnud võrdsest käsitlemist. Abiks on ka autori välitööde materjalid Liivikülast 2006. aasta sügisest.

Märksõnad: assimileerumine, eestlus, Kaug-Ida, kohanemine, ümberasumine

Oma maa ja õnne ihalus

19. sajandil oli eesti talupoja ülim soov omandada maad, kuhu ehitada talu, kosida kaasa, harida oma põldu ning jõukamaks saades vabaneda mõisniku sõltuvusest. Kodumaal oli seda unistust raske (kui mitte võimatu) teostada, ehkki seda üritati. Püüti seadusi tõlgendada, kirjutati palvekirju, vahetati usku,

pögeneti mõisniku omavoli eest. 1849. aasta talurahvaseadus avas tee talude raha eest rentimisele ja päriseks ostmisele. Vaesemad, aga ka ettevõtlikumad inimesed hakkasid 19. sajandi keskel osalt keskvõimu ärgitusel massiliselt välja rändama, et leida “uut maad ilma mõisniketa” (Rosenberg 2010: 67). Eeldusi oli teisigi: 1816. aastal kaotati pärisorjus Eestimaal ja 1819. aastal Liivimaal, mis teoreetiliselt võimaldas liikumisvabadust. See sai Eestis aluseks ümberasumisliikumise esimesele katsele, mis kujunes ühtlasi protestiavalduks mõisamajanduse, teoorjuse, maapuuduse ja sunnismaisuse jäänuste vastu (Vassar 1975: 5). Ka ei saa alahinnata tööstusrevolutsiooni mõjul muutunud majanduslikke olusid ning eestikeelsete ajalehtede ja meelelahutusliku kirjanduse toel avarama maailmapildi kujunemist. 1863. aasta passiseadus avas Eesti talupoegadele seadusliku võimaluse minna neile võõrastesse kohtadesse uut elu alustama, siirduda paradiisi otsinguile. Tekkisid mitmed uued eesti asundused nii kodumaa vahetusse lähedusse kui ka Krimmi, Kaukaasiasse ja Siberisse.

Teadlik kolonisatsioon

19. sajandi esimesel poolel laienes Vene impeeriumi ala umbes viiendiku võrra. 1837. aastal loodi Riigivaranduste Ministeerium, mille ülesanne oli koloniseerida Venemaa kaugemad alad. Kuigi tohutute maa-alade hõivamine oli suuresti toimunud juba alates 17. sajandist, kinnistus keskvõim vaid suuremates asustatud punktides. Alates 19. sajandist püüdis Tsaari-Venemaa muuta Siberit ja Kaug-Ida riigi võõrandamatuks osaks mitte ainult sõjaliselt, vaid ka mentaalselt. Siberis liiguti edasi järk-järgult, allutades põlisrahvaid ja luues sunnitöölisega asustatud koloonia (Jürgenson 2008: 153–158). Kaug-Idas seevastu pörkuti Hiina huvidega. Kasutades ära Hiina konflikti Inglismaa ja Prantsusmaaga legaliseeris Venemaa 1858. aastal Aiguni lepinguga endale valdused Amuuri jõe vasakul kaldal, 1860. aastal sõlmitud Pekingi lepinguga aga liitis impeeriumiga Ussuurimaa (Bobrick 1992: 261–262; Klaassen 1994: 67–68; Roberts 2007: 172). Nii asustuse kui ka riigikaitse seisukohalt sai oluliseks lojaalsete kodanike olemasolu. Nende tagamiseks toodi piirkonda uusi elanikke, pakkudes ustavuse palgaks tasuta maad ja turvalisust võõrastes oludes. Püüdi meelitada Kaug-Itta rannarahvast ebaõnnestus Vene riigil mõnedki korrad (Jürgenson 2002: 113; Jürgenson 2006: 94–95). Lõpuks jäi valitsejate pilk pidama Eesti- ja Liivimaa kubermangule. Vene võimud leidsid, et loodustingimustelt ja kalavarude iseloomult on Kaug-Ida rannik kõige rohkem Soome lahe vete moodi, ning et on hädavajalik suunata Ussuurimaale karmi kliimaga harjunud Balti kubermangude randlased, kes on suhteliselt kultuursed, vastupidavad ja tunnevad hästi mitte ainult kalapüüki, vaid ka rannasõitu väikestel kuunaritel

(Must 2010: 144). Paljude eestlaste vaesus, samuti tahe oma olmet muuta ja elu parandada pani neid riigiametnike pakkumisi kuulama.

Väga ilmekas on Heinastest pärit Krõõt Veide jutustus Johannes Grantile.

See oli sügisel peale mihkclipäeva, kui meile tuli üks mees, kes ütles ennast olevat zemstvo agendina. Ja hakkas vanamehele rääkima, et kas tema ei taha Ussuurimaale sõita? See pidi olema üks imede maa. Kala pidi seal olema nii palju, et võrkusid ei olewat üldse tarvitset, võta serbak¹ ja muudkui kühvelda merest kala välja. Kulda pidi olema igas jões. Ja maad pidi antama ka 15 tiinu. Kõik sõidu kulud tasub kroonu ja annab raha elamiseks ka. Palus vanameest järele mõelda, lubas nädala pärast uuesti läbi astuda. Kuna olime mõisa rentnikud ja mõisa mõrra sulased, siis pidasime aru. Ja kui mees tuli uuesti nädala pärast, siis lõime käed. Sõlmisime kontrahti, mis oli kinnitatud kroonu kulliga. Ja kus oli kirjas, et Ussuurimaal oleme oma maa peremehed. Asjamees käskis maha müüa kõik mis müüa annab ja kuivatada sukareid. Käis mõisas, maksis rendi ära ja käskis olla valmis selleks ajaks kui järele tullakse. See oli märtsi algul kui tuli sama asjamees ja käskis olla sõiduks valmis. Kolme päeva pärast pidime teele asuma. Ja kaasa võtta kõik mis võtta annab. Eriti tööriistad ja viljaseeme. Kuna meil oli suur pere: pojad Toomas oma naisega, poeg Reinhold, tütre Emma, Klaara ja Berta ja meie vanamehega, siis võisime meie rohkem kaasa võtta kui teised. Kõpsetasime viimase jahu leivaks ja hakkasime sättima ärasõitu. Kaasa võtsime riided, tööriistad, viis puuda rukist, 3 puuda otra, linaseemet, puuda kartuleid ja kolm kalavõrku. Omas oli üks, aga vanamehe vend andis kaks tükki juurde. Ja kaasa võtsime ka kogu söögikraami mis omal oli. Vanamehe vend andis liha juurde. Pidime minema Tallinna kus pidime istuma paravossile, et sõita Odessasse (Grant 1989: 8).

Oktoobris 1897 teatas Liivimaa kuberner, et Kaug-Itta asumisest on huvitatud 258 peret.² Kuna suure hulga inimestega tundmatutele aladele ümberasumine ilma eelneva informatsioonita lõppes sageli fiaskoga, valiti alates 1897. aastast rännata soovijate seast kohustuslikus korras välja maakuulajad, kes kroonu soodustustega ümberasumispiirkonnas ära käisid, kohalike oludega tutvusid, vajalikud maad broneerisid ning seejärel kodumaale naasid. Suuremaid soodustusi said päris uute asustuspiirkondade maakuulajad. Nad said võimudele esitada mitmeid täiendavaid nõudmisi ja nende tegevus aitas kummutada kuulujutte, vähendas segadusi, omavolilist ümberasumist ja ka pettunult-laostunult koju tagasipöördumisi (Must 2010: 146).

1862. aasta keiserliku edikti alusel anti Kaug-Itta ümberasunutele 100 tessatiini maad majapidamise kohta. Pere oli kümneks aastaks vabastatud

nekrutikohustusest ja kahekümneks aastaks vabastatud maksudest (Stephan 1994: 64).

Sajandivahetuseks olid tingimused muutunud veelgi soodsamaks. 1882. aasta seaduse järgi Lõuna-Ussuurimaale ümberasunud üksikisikule anti 15 tessatiini ja perekonnale maksimaalselt 100 tessatiini maad, asunikud vabastati viieks aastaks riigimaksudest, nad varustati 18 kuuks toiduainetega, raha anti ka tööriistade soetamiseks. Ka võisid asunikud arvestada 1000 rubla asunikurahaga kalapüügiriistade soetamiseks ja enda sisseseadmiseks (Jürgenson 2001: 72).

1898. aastal Riia kaudu Odessasse ja sealt meritsi Vladivostokki saadetud maakuulajad leidsid sobilikud uued kodupaigad umbes 240 perekonnale (Must 2010: 144). Merereis oli eestlastele raske ja kurnav. Kaugidalane Arseni Maribu (Maripuu)³ jutustas hulk aastaid hiljem läbielatust:

Sõitsime räpastes ja täiskiilutud trümmides, lämbusime troopikakuumusest, võimatu oli hingata. Eriti palju saime kannatada ekvaatori juures. Lapsed karjusid, nutsid, surid. Nii sõitsime peaaegu neli kuud (Maamägi 1980: 17).

Krööt Veide täiendab:

Nii siis meie sõitsime, kannatades kuumust. Päeval meid trümmist välja ei lubatud minna. Trümmis aga oli nagu praeahjus, laeva kere õhkas kuumust, higi voolas ojadena. Öösel saime välja, siis oli jahe ja meri oli väga ilus. Käisime sees ka mitmes lõunamaa portis, maale meid ei lubatud. Kuid kaupmehed tõid laeva tulles ime vilju. Pärast räägiti, et need imeviljad olidki need, mis tõid haiguse laeva. Sest meie kõhud ei olnud harjunud sõukest asja vastu võtma ja võttis kõhud lahti (Grant 1989: 9).

Esimesed ümberasujad jõudsid Jaapani mere kaldale 1899. aastal. Liivikula pioneerideks said Alfred Kalve, Andrei Švalden, Ignat Na(a)ber ja Juhan Tõnneveski. Nad teadsid ja armastasid merd ning alustasid kalapüügi organiseerimist (Švõdkaja 2009: 11). Anatoli Rekk-Lebedev täiendab esimeste eesti ümberasujate nimestikku veel: Jaan Tammeveski, Mihkel Mikk, Juhan Uustalu, Pavel Malk, Juhan Teebak (Teepakk), Andrei Valton poegadega, Andrei Veide ja Ivan Veide (Rekk-Lebedev 1989: 11).⁴ Aastal 1904 valmis Trans-Siberi raudtee Baikali lõik ja raudteeühendus Vladivostokiga oli loodud.⁵ Sõit kodumaa kaugetesse kohadesse muutus kiiremaks ja odavamaks. Mandžuuria raudteel kestis rongireis Vladivostokki 21–25 päeva. Soodustused hilisematele väljarändajatele jäid siiski alla nendele, mis esimestele osaks said. Oli ka neid, kes kodumaale tagasi rändasid (Jürgenson 2001: 76).

Kohanemine

Kohanemine uue asukohamaaga tähendab kohanemist keskkonna erinevate elementidega. Oluline tegur uue keskkonnaga kohanemisel on vastuvõtva maa elanike suhtumine sisserrännanutesse, mis on otseses seoses territoriaalsuse mõistega, ruumilisuse kui ühiskondliku kogemusega (Jürgenson 2001: 65).

Nagu Ameerika või Austraalia uusasukail, on ka eestlastest väljarändajate roll kahetine. Asustuslugu meenutades kasutavad eesti asunike järglased tänaseni koloniaalset “tühja maa” motiivi – “tulime, tegime, saime kuidagi jalad alla”. Ometi polnud tegu kõnnumaaga, vaid tsaaririigi koosseisu kuuluva kohati hiinlaste poolt asustatud piirkonnaga.⁶ Kuna eestlasi toetas kohalik riigivõim, said nad hiinlaste haritava maa seaduslikult endale ning hakkasid seda viimastele hoopis rentima. 1899. aastal oli hiinlastele renditud 575 tiinu maad. Eestlased võtsid hiinlastelt aastas renti 10 rubla tiinust. See tegi keskmiselt 200 rubla pere peale aastas (Jürgenson 2001: 73).

Kui elujärg korda saadi, jäi põlluharimine tavaliselt sekundaarseks elatusallikaks. Osaliselt harisid maad rentnikud, eestlased hakkasid rajama viljapuu- ja roosiaedu.

Meeste puhul oli määrav kohanemine Jaapani mere iseärasustega – oli ju kalapüük eestlaste Kaug-Itta asumise strateegiliseks võtmeks. Ümber tuli teha võrgud ja noodad. Aegamisi võeti üle kohalike kalapüügitehnika ning enne revolutsiooni murdi ka jaapanlaste (1911. aastal esines isegi rünnakuid eesti kalurite vastu) kalandusmonopol⁷ (Švõdkaja 2009: 13). Selleks sõlmiti eraldi lepingud kohalike mõjukate hulgiostjatega. Neist laiema haardega olid vennad Volkogonovid, kellele esimesena hakkas oma saaki müüma Peeter Gams poegadega. Algul olid kõik rahul, hiljem taipasid kalurid, et kokkuostuhind on paatkonnniti erinev, kokkuostjate sõnul olevat kala tihti ebakvaliteetne ja kõlbmatu. Kalurid said aru, et üksikult nad läbi ei löö. 1916. aastal moodustas 64 Liiviküla kalurit kooperatiivi (Švõdkaja 2009: 13).

Vaikse ookeani kalastus- ja põllundusolud on Eestimaa omadest erinevad. Võttis aega, enne kui kohaneti kohaliku kliima, pinnavormide, mullastiku ja kalastusoludega. Mussoonkliimaga kaasnes kapriisne ilmastik: vähelumine, kuid külm talv, tihedate udude periood mais ja hoovihmad, kõvad vihasajud suvel ning taifuunivõimalus⁸ sügisel. Võimatu polnud ka maavärin. Ussuurimaa loodus oli üllatusterohke. Parasvöötme piiril elasid taigas koos karu ja tiiger, kaaren ja papagoi, harakas ja pärilkana. Kõrvuti kasvasid kask ja seedermand. Asunikud õppisid tegema põlde mäenõlvadele nii, et veejoad, mis tugevate vihmaalingute ajal paisuvad jõgedeks, ei uhuks saaki merre. Õpiti kasvatama maisi ja sojauba, jätkati rukki ja nisu kasvatamist, mis vahelduvate ilmastikutingimuste tõttu sageli ebaõnnestus (Viikberg 1992: 84–85). Tehti tööd

ja nähti vaeva, kuid selliseid kohanemiskursusi, nagu paarkümmend aastat varem ümberasunutel Kaukaasias tuli kogeda, ei olnud (Võime 1980: 13–26).

Kaug-Ida olusid peegeldasid ka muutused elamuarhitektuuris. Külma talve, aga veelgi enam puidu nappuse tõttu, mida tuli eemalt taigast vedada, oli esimestel ümberasujatel raske rajada traditsioonilisi rehielamuid ja mitmetest hoonetest koosnevaid talumajapidamisi. Lahendusena koliti elama talveks sisse rännanud hiinlastest mahajäänud majakestesse ehk fansadesse (Jürgenson 2006: 96) ning tehti algus pakilisemate töödega – valmistati pinnas ette külviks ja ehitati loomadele ajutine varjualune. Elumajad ehitati hiljem kogu kogukonnaga talgute korras, mitte iga pere eraldi nagu naaberkülades Bessaraabias ja Petrovkas, mida seal pandi imeks. Talgud olid eestlaste seas üldse populaarsed. See tekitas kokkukuuluvustunnet, ning mis peamine, aitas jääda eestlaseks kaugel kodumaast. Kuigi võib oletada, et eestluse hoidmine ei olnud nii tähtis kui parem elujärg, mille pärast üldse ju välja rännati.

Kirjanik Enn Nõu leidis muhulase Vassel Kindlami päeviku, kus on kirjas tema tööaastad Kaug-Idas, motiivid rännakuks, teekond, eluolu. Ümberasunute kirjad omastele Muhumaal jutustasid kroonu kingitud viieteistkümnest tiinust maast ja tuhandest asunikurublast, esimesest raskest talumajade ehitamisest, visast uusmaapõldude rajamisest, rikkalikumast mereannist ja selle kehvast müügist Vladivostoki kalasadamas. Ümberasujaile oli antud kümneaastane maksuvabastus ja taheti, et nad tsaarile igavesteks kaluriteks ja osavateks paadiehitajateks jääksid. Sõidupilet maksis sada rubla, aga kroonu või Witte oli pakkunud võimalust sõita kaheksateistkümnega või isegi priiilt, sest tsaaril oli Jaapani mere äärde hädasti tarvis osavaid Muhu kalureid. Ilmselt loeti kirju väga hoolega ja mitu korda järjest iga rida kaaludes: “Kas uskuda või mitte? Küsimus ei olnud enam, kas olla või mitte olla, vaid kas minna või mitte minna? Ära minna teisele poole maakera ja mitte kunagi enam siia Muhumaale tagasi tulla?” (Nõu 2005 : 20–21).

Elatist leidis teisel pool maakera linnadeski. Üha kasvas Muhust, ja võib oletada, et mujaltki Eestist pärit tüdrukute hulk, kes Vladivostoki linnas teenijatena üsna hästi teenisid, mehed leidsid tööd näiteks sõjalaevade tehases (Nõu 2005: 22). Ka hiljuti Liivikülas käinud Olev Remsu tõdeb seda aega iseloomustades: “Hiidlane polnud eales nõnda rikas olnud kui Vladivostokis” (Remsu 2010: 25).

Tsaaririigi kahes erinevas otsas – nii Eestis kui ka Kaug-Idas – võis ühtviisi näha linnastumise ilminguid. Traditsioonilistele elatusallikatele – põlluharimisele, loomapidamisele ja kalapüügile – hakati järjest enam eelistama kindlat sissetulekut ja kohati ka füüsiliselt hõlpsamat tööd vabrikus, võimaluse korral ka teenistuja või suisa ettevõtjana. Eesti külaelanikud võtsid Kaug-Idas kohalikelt omaks oludesse sobivamad töövõtted ja tehnika paremiku, kuid jäid

truuks oma kultuuritraditsioonidele. Seda soodustas ka küllalki isoleeritud elu ja homogeenne rahvastik. Seevastu lähikonna tõeliselt rahvusvahelises metropolis – Vladivostokis loobuti kiirelt kodustest kommetest ja keelest, linn pakkus uusi atraktiivsemaid identiteete.

Eluolu

Jaapani mere kaldale ehitati kaks eesti küla: Liiviküla (asutatud 1899) ja Linda küla (asutatud 1903).⁹ Eestlasi elas Ussuurimaa külades veel. Viis väikest 8–15 perega asundust, asutatud aastail 1907–1911, paiknesid kuni saja kilomeetri kaugusel Vladivostokist põhja ja lõuna pool. Põhja pool Vladivostokki oli Tarvitšanka asundus Saiguni (tänapäeval Suifun) jõe suudmes ja Povorotna asundus samanimelise tuletorni juures. Lõuna pool, Korea piiril olid Slavjanka, Mostovoi ja Passeti asundus (Nigol 1918: 61; Laamann 1979: 173–174).

Rannarahva spetsialiteet oli Ussuurimaal kalapüük nagu Eestiski. Ehitati paadid ja valmistati püügiriistad. “Ookean pakkus oma rikkusi lausa küla all – lesti olnud nõnda paksult, et põhi ei paistnud, heeringas ajas suurtes hulkades lahte ja Kaug-Ida lõhelised sattusid sageli mõrda” (Mäger 1970: 218).

Rahvajutud süvendavad muljet hunnitust keskkonnast: “Tulnud kord kevadel naised seltsimajast (kus käidi pühapäevariietuses) ja näinud, et rannas, madalas vees jäätükkide vahel “mängib” heeringas – koeb. Naised hüpanud kohe vette ja kuna kala polnud kuhugi panna, kühveldanud seda otse seelikusabadesse, neid, loomulikult seljast võtmata. Kogu seda toimingut saatnud naer ja killkamine” (Kiris 2008: 6). Arseni Maripuu mäletab: “Püütud kala (navaaga) pandi jää peale hunnikutesse. Seal ta külmus ning pärast aeti kotti. Korraga püüti mitmeid tonne.” Et loomad olid harjunud värsket kala sööma, kirjeldab Arseni Maripuu järgmist juhust:

Püüti kala, ning kõik mehed olid ametis. Hobune ei suutnud aga oodata, millal talle kala antakse. Ta läks ise äsja välja tõmmatud, jääl lebava mõrra juurde ning asus isukalt alles veel siplevat kala sööma. Lahe suudmes oli suur kivi. Sellest oli tulnud ka koha nimetus – Buhta Bolšova Kamnja. Selle juures armastas heeringas kudedada. Kord oli Aleksandri isa vaatama läinud, kas kala juba tuleb. Kuna ta oli tükk aega kadunud, siis mindi vaatama, kuhu ta jäi. Isa oli kivi juures seisnud ja lihtsalt kahvaga kalu jääle tõstnud. Vett oli kõigest pool meetrit. Must ja paks kala läks jää alla kudema. Varsti oli kalahunnik suur nagu heinakuhi. Kala müüdi jaapanlastele põllurammuks (Maripuu 1987: 2–3).

Enn Nõu vahendusel Vassel Kindlalt:

Primurskis saame kergemalt oma igapäevase ülalpidamise kätte kui vanasti Muhumaal. Meie käime siinsamas kala püüdmäs. Veame koor- matega Vladivostokis maale ja müüme odavalt. Suvepoole on kalasaak väiksem, aga kala on võtta aastaringi. Püük on mitmes puhtis väga hea, aga keegi seal rohkem välja ei võta kui oma kodu tarvis. Kohapeal pole ostjaid. Linna ei saa tuua, kala läheb tee peal sandiks. Meite küladest teiselt poolt Ussuuri lahte linna purjetada on pikk maa. Kala on Vladivostokis liiga odav. Teenida pole palju midagi, aga natuke saab ikka lisaks. Elame ära. Viriseda pole vaja. Elame paremini ära kui ennist Muhumaal (Nõu 2005: 168–169).

Samades meenutustes kiidetakse uue kodukandi suvesooja ilma, päikesevarju andvaid täiesti lehtedes puid, rõõmsate lilledega kaetud maapinda (Nõu 2005: 230). Luuakse kujutluspilt tõelisest imedemaast. Ilmselt oleks olnud nii endale, aga veel hullem – teistele väga raske tunnistada, et väljarännu sihtmärk valmistas suure pettumuse ja elu polegi parem. Võib siiski oletada, et mitte niivõrd kaunis loodus, kuivõrd riigi tugi ja mõisakoormiste puudumine muutis elu tõepoolest hõlpsamaks.

Just sellepärast võis Rifa Leena vastata pärimisele, miks ta Eestist ära tuli:

Vaata ometi rukkipoollu poole! See on moo oma ja ma ei pea naelagi vilja mõisale andma, ei ühtegi kala mõisa vankrisse poetama. Meite lapsed ei pea sööma aganaleiba ja tüdrukutel on siidist kleidid seljas ja kõpskingad jalas! (Nõu 2005: 231).

1915. aastat peavad mitmed ajaloolased Liivi- ja Linda küla hiilgeajaks. Loendatud on 141 majapidamist 691 inimesega, neist 236 meest ja 455 naist. Kalapüügiga tegelejaid oli 80. Suvel püüti Ussuuri lahe akvatooriumist ivassiid¹⁰ ja lesta, talvel ja kevadel rannast meritinti, navaagat ja heeringat. Oli 26 õpilasega kool, kaks tellisetöökoda, neli rehepeksumasinat, paar tuuleveskit ja lubjaahju, 70 vankrit, 84 atra, 360 võrku, 20 sõudepaati. Asunikel oli 180 lehma ja 10 härga. Kasvatati peamiselt rukist, kaera, kartulit, aga ka tubakat, lina ja kanepit (Valdmann 2000; Jürgenson 2001: 77). Igaüks elas oma krundil, nädalavahetusel sõideti Vladivostokki poodlema või luteri kirikusse jumalateenistusele. Vladivostoki turul müüdi ja osteti, tehti töökaupa, külastati trahtereid. Paljudele külaelanikele oli Vladivostok tõeline suurlinn omade pahede ja võludega.

Kodumaalt kaugel aitas keelt ja kultuuri säilitada emakeelne kooliharidus. Liivikülla ehitati koolimaja ise, võeti rendile maad koolimaja ehitamiseks, riik eraldas viis tuhat rubla ehituskulude katteks. Tööd tehti ühiste jõududega: kes tõi palgi, kes pani raha, kes lõi ehitusel kaasa. Lisaraha saamiseks korraldati tasulisi näitemänge. Vladivostoki Eesti selts saatis näitemänguraamatuid (Mä-

ger 1970: 222). Õpetaja Juhan Tilingu ilmumisega Liivikülla Jušuai Buhti¹¹ 1919. aastal alustas tööd teine neljaklassiline kool. Algul jagati õpetust perekond Mälkide majas, hiljem vabanes Kalfade maja. Kolme tuppa mahutati kolmkümmend õpilast, teiste seas ka tulevane akadeemik Gustav Naan. Hiinlastelt osteti koolitarbed, kogu õpetus käis eesti keeles (Rekk-Lebedev 1989: 30–31). Mõlemad koolid ühinesid 1928. aastal, tegutsemist jätkati Kalfa majas.

Oma väike kool oli ka Linda külas. Eesti esindaja Kaug-Idas dr Hans Lohk külastas Linda küla 1918. aastal. Ta pidas seda kooli ühte tuppa ära mahtuvaks, pidevalt rändavaks ja seetõttu viletsaks. Aga lootustandvaks: on 15 õpilast, on ostetud kaks puumaja, mis juba ka kohale veetud ning uus koolimaja peab sügiseks valmima (ERA f 43, nr 1, s 30, lk 197). Külad elasid ka vilgast seltsielu. Tähistati jõule ja jaanipäeva. Suuremad ettevõtmised, nagu meestel viljakoristus ja naistel villaketramine, tehti ikka talgute korras. Lauldi laulukooris, leidus pillimehi ja meistreidki, oli oma raamatukogu, 1920. aastatel pandi isegi karskusselts käima (Mäger 1970: 222).

Asunduste usuelu rajanes selle alguspäevil asunike isiklikul initsiatiivil. Inimeste esmane mure oli ehitada üles elu- ja majapidamishooned. Kirikute ja palvemajade rajamisele sai mõtlema hakata siis, kui majanduslik järg oli paranenud (Jürgenson 2000: 31–48). Kirikut Liivikülas ei olnud. Vene õigeusu kirik asus naaberkülas Petrovkas,¹² seda kasutasid õigeusku saarlased ja muhulased. Hiidlased, kes olid luterlased, elasid eraldi küla teises servas, mida nad nimetasid “Kõpu otsaks” (Viikberg 2010: 526).

Luteri kirik ehitati Vladivostokki, ehitusel osalesid ka Liiviküla mehed. Seda nimetati küll Saksa kirikuks, kuid teenistusi peeti ka soomlastele, lätlastele ja eestlastele.¹³ 1914. aastal tuli sinna eesti õpetajaks Adalbert Gustav Lesta, kes jäi ametisse punaste tulekuni 1922. aastal (Saard 2000: 371–372).

Revolutsiooni ja kodusõja keerisest eemale pagevatele Venemaa idaosa inimestele oli Vladivostok sihtpunkt, kuhu iga hinna eest jõuda. Üks põgenikest, Bernhard Linde¹⁴, jõudis Vladivostokki 1919. aastal. Ta kirjutab oma mälestustes nii:

Siin on mitu eesti küla, nagu Linda ja teised, millede elanikud eesti saartelt ja rannamailt pärit ja siia omal ajal asunud vene valitsuse ainelisel kaasabil, kuna eestlased pidid siin vene ametiasutuste kavatsuse järele edendama eeskujulikku kalapüüdmist. Kuid paljud eestlased on kalapüüdmise jätnud ja üle läinud põllupidamisele. Teenijatena peetakse eesti külades korealasi, kuna eestlased-põllumehed enam härrasrahvana kaunis jõukalt elavad. Kurioosumina võiks nimetada, et siin külades korealasi leidub, kes on ära õppinud peremeestelt-eestlastelt meie keele. Kuigi eestlased nendes külades õige jõukalt elada, olla enamulus nendegi keskel suur, mis mitme küla esitajad kinnitasid. Pääasjalikult põhineb

aga eestlaste-asunikude enamlus samas asjaolus, milles venelaste talupoegadegi oma, see on, nad ei soovi mingid makse maksta ega nekrutid anda. Viimane asjaolu oleks eestlaste-asunikude juures arusaadav, kui nad iseseisva kodumaa seisukohal asuksid, kuid kahjuks tunnevad kauge-ida eesti asunikud-talupojad paremal korral kodumaa kohta võrdlemisi vähe huvi, pahemal juhtumisel hindavad nad eitavalt kodumaa iseseisvust. Teiste sõnadega, nad soovivad olla väljaspool igasugust riiklist ühendust, nagu seda soovib ka vene talupoegade rõhuv enamused, kes päri on iga valitsusega, kui see aga mingid makse ja nekrutid ei nõuaks (Linde 1925: 45–46).

Nõukogude võim

Nõukogude võim jõudis Kaug-Itta 1922. aasta sügisel. Eestlaste elu see alguses eriti ei mõjutanud. Vastupidi. Petrovkas kohtus eesti kaluritega Mihhail Kalinin, kes soovis näha oma naise kaasmaalasi. Ta selgitas kommuunide ja artellide vajalikkust ning lubas igakülgselt riigipoolset abi. Ega kohalikud inimesed rumalad olnud. Neil oli hästi teada, et uue võimuga ei vaielda. 1924. aasta mais loodi lausa neli artelli. Andrejevi Buhtis Liflandija 1, esimees Juhan Hanslepp; Suurekivis Liflandija 2, esimees August Teebak; Väikeses Kušis Primorje, esimees Aleksander Müürisepp ja Mõsovois Heeringas, esimees Juhan Liivak (Švõdkaja 2009: 18).

1929. aastal moodustati senistest artellidest kalurikolhoos Liflandets. 1930. aasta jaanuaris sai tema uueks nimeks Uus Ilm (vene keeles Novõi Mir). Lisaks kalapüüdmisele ehitati ka ise kõikvõimalikke paate. 1940. aastal valmis esimene seiner, mis sai nimeks Tallinn, järgnesid Kaga, Ekvaator, Paltus jt. Kalurikolhoosi esimeheks sai Juhan Hanslepp (Lebedev 1985: 26; Jürgenson 2001: 85).¹⁵

Eesti külade kohale hakkasid ähvardavad pilved kogunema 1938. aasta jaanuaris, kui kalurikolhoosi esimees Juhan Hanslepp viidi üle teisele ametikohale. Lühikese aja jooksul vahetusid mitmed esimehed, kes ei saanud või ei tahtnudki ametikohal hakkama saada. Edukas kapten ei pruugi olla edukas kolhoosiesimees. Ühel ööl oktoobris 1938 arreteeriti külas Juhan Hanslepp, Aleksandr Ling, vennad Tummad ja Kodusõja kangelane Isaak Pihel. Koos nendega veel neliteist peret, kokku kuuskümmend inimest (Rekk-Lebedev 1989: 75; Viikberg 1992: 88; Jürgenson 2001: 86-87; Kiris 2008: 7). Järgnes massiline põgenemine külast. Müüdi loomad, korjati oma seitse asja ja põgeneti. Linda küla jäi päris tühjaks. Praegu asub küla kohal sõjaväe valduses oleva raudteeharu rongipeatus – Linda. Kolhoosi asutaja ja kunagine esimees Juhan Hans-

Foto 1. Kalurikolhoosi Novõi Mir Muuseum. Foto: Ivo Paulus 2006.

Foto 2. Kalurikolhoosi Novõi Mir piiritähis. Foto: Ivo Paulus 2006.

Foto 3. See mahajäetud mereäärne putka Liivikülas kannab vähemalt nimelist mälestust Linda külast, mida tänaseks enam pole. Foto: Ivo Paulus 2006.

Foto 4. Mälestusmärk esimesele kalurikolhoosi esimehele Juhan Hanslepale.
Foto: Ivo Paulus 2006.

lepp hukati 1941. aastal Vladivostoki vanglas. Praegu kannab Hanslepa nime Liiviküla peatänav, tema büst on kujutatud monumendil kultuurimaja pargis.

Need olid rasked aastad. Martin Veide arreteeriti ja saadeti viieks aastaks vangi selle eest, et ta kurameeris rahvavaenlase tütreaga. Timofei Rifki lapsel ei lubatud käia koolis ajal, mil tema isa viibis vangis. Vassili Vaga pidi oma vanemad hukka mõistma, et säilitada oma töökoht kaptenina. Ta kuulutas avalikult, et temal pole midagi ühist rahvavaenlastega (Viikberg 1992: 88).

Kõik hiinlased ja korealased (neist paljud jaapanlaste eest põgenenud) küüditati Kesk-Aasiasse juba varem (Stephan 1994: 212–213).

Pärast 1938. aastat polnud miski enam endine. Külaelu muutus halliks ja süngeks. Sõja-aastad elati kogukonnana siiski kuidagi üle, kuigi suur osa meestest viidi sõtta ja töökoormus langes naiste õlule. Rasketes tingimustes hariti põldu ja püüti kala rindele. Sünnitati otse põllul ning kala püüti ööpäevaringelt, kolmes vahetuses.¹⁶ Töötasu maksti kaootiliselt, sageli natuuras. Välja teeniti Riikliku Kaitsekomitee rändlipp, mis anti tublidele naistele ja vanuritele üle 1944. aastal.

Pärast sõda

Sõjajärgsetel aastatel kogukond lahkes: tekkis võimalus naasta ajaloolisele kodumaale – Eestisse. Seda võimalust kasutasid näiteks perekonnad Kiris, Maripuu, Nurk, Kerm ja osa Gamside perekonnast. Oma vanemad tõi Eestisse ka Johannes Grant. Teine osa kogukonnast jäi Jaapani mere kaldale.¹⁷

1949. aastal võeti kõrgemal tasandil¹⁸ vastu otsus ehitada Kuši Buhti suur tehas ja uus moodne linnak. Lahe soodne asend pakkus huvi sõjatööstusele. Kohalik väike kalurikolhoos 1. Mai asustati ümber Vampauši Buhti, milleks rajati sinna uus küla Mõsovoi. Samal ajal pöördusid rajoonivõimud Novõi Miri poole palvega eraldada linna ehituseks üheksasada hektarit maad. Esimees Permjakov nõustus, ning vastutasuks saadi juba likvideeritud naabrite, molddaavlaste kolhoosi Natšalo maavaldused. Kõik olid rahul (Rekk-Lebedev 1989: 102–103).

Pärast sõda eesti keel enam Kaug-Ida eesti külades ei domineerinud. Üha rohkem saabus laienevasse kalurikolhoosi uusi töökäsi suure kodumaa avarustest. Ehitati uhke kolhoosikeskus, tegutsema hakkasid oma kalatöötlemistehased, kool, lasteaed, polikliinik, kultuurimaja. Töötajaskond muutus paljurahvuseliseks, käsikäes elasid ja töötasid rohkem kui kolmekümne rahvuse esindajad (Lebedev 1985: 26). Ilmekalt demonstreerib olukorda 1980. aastal valminud 16minutiline dokumentaalfilm “Jaapani mere kaldal”,¹⁹ milles saavad sõna nii uued kui ka vanad kolhoosnikud.

Kellele kalurikolhoosis ei meeldinud või kes vajas vaheldust, sel oli võimalus asuda raskele, aga tulusale tööle veidi põhja pool. Kamtšatkal töötajatele kehtisid erisoodustused. Nii oli piiramata tööajaga laevaohvitseridele puhkust ette nähtud kaks kuud aastas, peale selle kord kolme aasta jooksul terve kuu puhkusele sõiduks koos sõiduraha hüvitamisega. Kolmeks aastaks sõlmiti ka leping, mis tagas need erisoodustused, sealhulgas ka kümneprotsendilise palgatõusu iga kuue kuu järel. Seega tõusis palk viie aastaga kahekordseks, misjärel rohkem ei kasvanud. Merelaevanduse Rahvakomissariaadi meremeestele maksti alguses lisaks vanadustasu, kuid see lõpetati Hruštšovi valitsemise ajal, 1959. aastal. Samal ajal oli meremeestele ette nähtud vaid kaks vaba päeva kuus, mida keegi tegelikult ei kasutanud ja need päevad liideti puhkusepäevadele. Tavaks oli sõita puhkusele lepingu lõpus, iga kolme aasta järel. Nii kogunes tavaliselt kolmeaastase lepingu lõppedes puhkusepäevi kaheksaühiksa kuu jagu. Lepingud sõlmiti Vladivostokis. Kolmeaastast eemalviibimist kodust ja perekonnast ei peetud erakordseks. Neil, kes jäid kodule lähemale ja asusid tööle Vladivostokis Kaug-Ida Riiklikus Merelaevanduses, selliseid erisoodustusi ei olnud, kuid see-eest käis osa nende laevu välisreisidel. Kamtšatka ja Sahhalini meremehed võisid vaid eemalt uudistada Jaapani saari, muust välismaast ainult unistades (Laur 2009: 27). Ning tänaseni meenutavad vanad meremehed nostalgitsedes oma Jaapani reise, kui puhas kõikjal oli, teenitud jeene ja soetatud kaupu.

1950. aastatel kujunes eesti meremeeste kokkusaamiskohaks Liiviküla elaniku Liisa Päästeli ehk tädi Liisa elukoht, mis asus üsna sadama juures. Muide, tädi Liisal oli Vladivostokis ka sõbranna Maria, kes vene keelt ei olnudki selgeks õppinud. Tädi Liisani viis eestlased Liivikülas sündinud Hugo Janson, kes pärast sõda kodumaale naasis, kuid ei kohanenud seal ning asus Tallinna merekooli lõpetanuna tööle Kaug-Ida laevanduses radistina (Laur 2009: 41). Peaaegu igast Tallinna merekooli lõpetanud lennust kas siis suunati Kaug-Ida või meelitasid sinna kõrgem palk ja karjäärivõimalus kümneid eesti noori meremehi, kellest paljud elavad ja töötavad seal siiani. Kui kalurikolhoos Uus Ilm ühendas asutamisaastal 80 majapidamist, siis 1970. aastate algul oli selles kolhoosis 900 perekonda. Kolhoos arenes etappide kaupa kõige suuremaks Primorje Kraisi. Arseni Maripuu ütles 1950. aastal: “Meilt küsitakse vahel, et kas see on eesti või vene kolhoos? Selle peale me harilikult vastame – nõukogude” (Maamägi 1980: 177).

Selline arusaam ja suhtumine on põhjustanud eestluse hääbumise Kaug-Idas. 1989. aastal loendati Kaug-Idas üldse pisut üle 2000 eesti rahvusest inimese, Primorje kraisis elas 41% sellest arvust (Kulu 1992: 58). Ent nõukogude süsteemi kokkuvarisemine ja kalurikolhoosi lagunemine mõjus kohalikele eestlaskonnale rängalt. Kogukond lagunes, katkesid sidemed emamaa

ja sugulastega. Liivikülas kästakse tervitada sugulasi Eestis, kuid ei suudeta meenutada isegi, millises linnas nad elavad, aadressist rääkimata.

Eesti keele rääkijaid on Liivikülla praeguseks jäänud kaheksa: Elfriide Pall (91), Emilie Gams (72), Ruslan Gams (40), Ada Kester (82), Gennadi Tumma (70), Erik Ulla (89), Linda Pihel (70) ja Feliks Vaske (70) (andmed kirjavahe- tusest kalurikolhoosi Novõi Mir muuseumi direktori V. F. Seleznjoviga 2010; Piirsalu 2010). Aeg on teinud oma töö. Kui 2006. aasta oktoobris Liivikülas viibisin, tões Elfriide Pall kurvvalt, et ega keegi siin enam eesti keelest aru saa.

Kokkuvõte

20. sajandi algul jõudsid riigi toel Kaug-Itta esimesed eestlastest kalurid, et oma uues kodus parema elujärje poole liikuda. Ümberasunud eestlased panid aluse organiseeritud kalapüügile. Merenduse kõrval hariti maad, renditi seda välja hiinlastele ja korealastele, kasvatati vilja, rajati viljapuuaiad. Ehitati üles Eesti külad Jaapani mere rannikul, edenes kultuurielu, eesti lapsed said hariduse eesti keeles. Omandati arvestatav jõukus, usuti, et ees ootab helge tulevik. Loodi tugev vundament omaenda maisele paradiisile, mida iseloomustas teatav kõrkus ja üleolev suhtumine näiteks Vladivostoki eestlastesse. Hiljem, NSV Liidu ajal kasvas eestlaste asutatud kalurikolhoosist Uus Ilm välja miljonärkolhoos, nagu S. M. Kirovi nimeline kalurikolhoos Eestis ja V. I. Lenini nimeline Sahhalinil. Omavahel sõlmisid kalurikolhoosid sõprussidemed, vahetati toodangut ja delegatsioone.

Rahvusliku identiteedi aluseks sai peaaegu üheteistkümne tuhande kilomeetri kaugusel kodumaast eesti keel, kuhu olude sunnil mugandus hulk laensõnasid. Territoorium tuli teisena, ning piiritles ennast keelepõhiselt. End kohalikest hiinlastest ja korealastest distantseeriv vene tsaarivõim toetas ümberasujaid nii aineliselt kui ka juriidiliselt. Hiilgeaegadel ühendas kogukond üle tuhande eestlase. Paraku pole Kaug-Ida eestlaskonnas enam alles keelelisust ega paiksust. Hääbumine on toimunud ühe põlvkonna jooksul. Assimileerunud on kohalikuks vene kogukonnaks, kellest enamik on Kaug-Itta jõudnud 1960. aastatel.

Eestlased identifitseerisid end kaua mitte keele abil, vaid maarahvana. Inimestele, kelle peamine elatusallikas oli põllutöö, kuid enda omandis maad peaaegu polnudki, tähendas võimalus saada tasuta maad unistuste täitumist. Võib oletada, et Kaug-Ida avarate võimaluste tutvustamiseks kasutati kavalaid turustamisvõtteid: seda kujutati tõelise paradiisina, kus iga mulda pandud seeme tärkab ja kalu võib püüda lausa ämbriga. Samas pakkuski oma positsiooni parandada püüdev keskvoim ümberasujatele tõesti häid tingimusi võrreldes nii

Eesti oludega kui ka Kaug-Idas sama piirkonna varasemate elanikega. Vastutasuks sai tsaaririik endale selles geopoliitiliselt keerukas asukohas truud ja tänulikud kodanikud, kes aitasid võimul püsida.

Kestva õnne asemel kogesid “paradiisiaia” elanikud Nõukogude võimu kinnistudes aga põrgut. Enam polnud Kaug-Ida, ega ka teised paigad, kuhu tsaariajal välja rännati, unistustemaa, vaid koht, kus uue korra poolt sisuliselt sunnismaiseks muudetuna oli tagakiusamise, halvemal juhul aga küüditamiste ja mahalaskmiste eest peaaegu võimatu põgeneda. Lootusetust süvendas Teine maailmasõda ja stalinistlike repressioonide jätkumine. Nõukogude võimu kinnistudes muutunud oludega kohaneti, püüti leida enesele talutavat viisi äraelamiseks. Tänapäevastele asukatele on eesti juured üks identiteetidest, mida küll väärtustatakse, ent mis siiski näikse hääbuvat koos viimaste eesti keelt emakeelena kõnelevate inimestega.

Kommentaariid

- ¹ Kahv.
- ² Ka ülalpool mainitud Veided ja Grandid pärinesid Liivimaalt Heinaste kandist. Kuulsate laevaehitajate suguvõsast annavad aimu tegutsevad muuseumid Ainašis (Heinastes) ja Kablis.
- ³ Ka tema enda kirja pandud eluloos esineb nimi kahel kujul: Arseni Maribu ja Arseni Maripuu.
- ⁴ Kalurikolhoosi Novõi Mir muuseumis on ümberasunud eestlastele pühendatud stend rohkete fotodega. Esimeseks ümberasujaks on seal tituleeritud Alas Mihhail Muhu saarelt ja tema naine Kristiina Virtsust. Aastaks on märgitud 1899.
- ⁵ Transsibiri raudtee Amuuri lõik valmis alles aastaks 1916. Seni sõideti Tšitast Vladivostokki läbi Mandžuuria. Raudtee oli täielikult Venemaa kontrolli all ja Harbiin meenus kindlasti rohkem Vene kui Hiina linna.
- ⁶ Hiinlased olid põhja poole tõrjunud põlisrahvad nanaid, nivhid ja udehed (vt VIRPR).
- ⁷ Vene kalakaupmehed alles olid oma äri alustamas. Seni olid monopoolses staatuses jaapani kaupmehed.
- ⁸ Johannes Grant mäletas taifuune aastatel 1927 ja 1935, *Mälestused* l. 25.
- ⁹ Asutamisaastate dateeringud on erinevad: Liivikülal nimetatakse sageli ka aastat 1898 (nt M. Mäger), Johannes Grant teab, et see oli 1897, sama aastat pakub Viktor Maamägi. Kalurikolhoosi muuseumi asutaja ja esimene direktor Alfred Kroon pakub 1900. Linda küla asutamisaastateks on pakutud nii 1897, 1901 kui ka 1902.
- ¹⁰ Tihti heeringaliseks peetud kala on tegelikult sardiinide hulka kuuluv kaugida sardinops ehk ivassii (EE 8: 375).
- ¹¹ Buhta on vene keeles väike laht. Esimesed ümberasujad nimetasid hulga lahtesid oma nime järgi. Siiani on käibel nimetused Valtoni Buht, Kuusi (Kuuse) Buht jne.
- ¹² Petrovka kirik valmis 1886. aastal (Johannes Granti kiri Jüri Viikbergile, 21. märts 1988).

- ¹³ Kirik on säilinud, oli vahepeal sõjaväe käes ja on tänapäevaks restaureeritud.
- ¹⁴ Kirjandustegelane, publitsist ja tõlkija. 1916–1919 Venemaal sõjaväeametnik. Sõitis kodumaale läbi Siberi Vladivostoki ja Shanghai kaudu. Oma märkmete põhjal kirjutas reisikirja *Tõusva päikese mailt* (EE 14: 248).
- ¹⁵ Istoritšeskaja spravka obrazovanija rōbolobetškovo kolhoza Novõi Mir. Käsikiri kalurikolhoosi Novõi Mir muuseumis, 1; asutamisaastaks on pakutud ka aastat 1931. Kõikide laevade pildid on eksponeeritud kalurikolhoosi Novõi Mir muuseumis.
- ¹⁶ Elfriide Pall autorile, 15. oktoober 2005 Liivikülas.
- ¹⁷ Kogu sõjatee Eesti korpuses läbi teinud ja Eestis demobiliseeritud Oskar Gams tuli tagasi Liivikülla, oma koju.
- ¹⁸ NSV Liitu valitses “troika”: NLKP koos KGB ja sõjalis-tööstusliku kompleksiga.
- ¹⁹ Jaapani mere kaldal, Tallinnfilm 1980. Käsikiri ja režii Toomas Tahvel, toimetaja Mart Taevere.

Allikad

ERA = Eesti Riigiarhiiv. Sõit Eesti külasse 19. sept. 1918. Hans Lohk. fond 43, nr 1, s 30, lk 197. Eesti esitus kauges idas.

Grant, Johannes 1989. *Liiviküla*. Käsikiri Ivo Pauluse valduses.

Grant, Johannes. Kirjavahetus Jüri Viikbergiga.

Kalurikolhoosi Novõi Mir muuseum. Tõend kalurikolhoosi Novõi Mir moodustamise kohta. Историческая справка образования рыболовецкого колхоза Новый Мир. Istoritšeskaja spravka obrazovanija rōbolobetškovo kolhoza Novõi Mir. Käsikiri kalurikolhoosi Novõi Miri muuseumis.

Maripuu, Aleksander Aleksandri poeg. 1987. *Elulugu*. Meremuuseumis Jaak Sammeti materjalides.

Paulus, Ivo 2006–2010. Kirjavahetus Viktor Fjodorovitš Selezņoviga. Ivo Pauluse valduses.

Välitööde materjalid 9.–21. oktoober 2005. Ivo Pauluse valduses.

Kirjandus

Bobrick, Benson 1992. *East of the sun. The epic conquest and tragic history of Siberia*. New York: Poseidon Press.

EE 8 = Kaevats, Ülo (peatoim) 1995. Sardiinid. *Eesti Entsüklopeedia* 8. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 375.

EE 14 = Kaevats, Ülo (peatoim) 2000. Eesti elulood. *Eesti Entsüklopeedia* 14. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

- Jürgenson, Aivar 2000. Kirik ja kool Siberi Eesti asundustes. *Acta Historica Tallinnensia*. Ajaloo Instituudi ja Eesti Teaduste Akadeemia ühisväljaanne nr 4, lk 31–48.
- Jürgenson, Aivar 2001. Kalade kiiluvetes. Eestlased Jaapani mere ääres. *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat XLV*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, lk 67–98.
- Jürgenson, Aivar 2002. *Siberi eestlaste territoriaalsus ja identiteet*. Tallinna Pedagoogikaülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid 7. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus.
- Jürgenson, Aivar 2006. *Siberiga seotud: eestlased teisel pool Uuraleid*. Tallinn: Argo.
- Jürgenson, Aivar 2008. *Siber – vabaduse ja vangiahelate vahel*. Tallinn: Argo.
- Kiris, Juhan 2008. *Sidega seotud elu*. Tartu: Juhan Kiris.
- Klaassen, Olaf-Mihkel 1994. *Aasia ja Aafrika 16.–19. sajandil ning kontaktid Eestiga*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kulu, Hill 1992. *Eestlased maailmas: ülevaade arvukusest ja paiknemisest*. Tartu: Tartu Ülikool, majandusgeograafia kateeder.
- Laamann, Otto 1979. Eesti asundused Venemaal. *Meie tee* 11/12, lk 173–174.
- Laur, Uno 2009. *Tuulepealne meri. Meenutusi meresõidust Kaug-Idas 1950. aastatel*. Tallinn: Olion.
- Lebedev, Anatoli 1985. Ussuurimaa paljurahvuselises peres. *Aja Pulss* 1, lk. 25–27.
- Linde, Bernhard 1925. *Tõusva päikese mailt*. Tallinn: Varak.
- Maamägi, Viktor 1980. *Uut elu ehitamas. Eesti vähemusrahvus NSV Liidus (1917–1940)*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Must, Aadu 2010. Eesti asunikud Venemaal. Vahtre, Sulev (peatoim). *Eesti ajalugu V*. Tartu: Ilmamaa, lk 143–149.
- Mäger, Mart 1970. Eestlased Kaug-Idas. Valmet, Aino & Palmeos, Paulus & Peegel, Juhan (koost). *Saaremaast Sajaanideni ja kaugemalegi*. Tallinn: Valgus, lk 216–226.
- Nigol, August 1918. *Eesti asundused ja asupaigad Wenemaal*. Eesti Kirjanduse Seltsi Kodumaa Tundmaõppimise Toimekonna toimetused 1. Tartu: Postimees.
- Nõu, Enn 2005. *Mõtusekuke viimne kogupauk*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Piirsalu, Jaanus 2010. Uue Ilma kaheksa viimast eestlast. *Eesti Päevaleht*, 10. november 2010, lk 20.
- Rekk-Lebedev, Anatoli 1989 = Рекк-Лебедев, Анатолий. *Дальневосточная Лифляндия*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Remsu, Olev 2010. *Liiviküla ehk Lifljandia: Eesti asundus Vaikse ookeani ääres: reportaaž ja mõtteid*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Roberts, John Anthony George 2007. *Hiina ajalugu*. Tallinn: Valgus.
- Rosenberg, Tiit 2010. Väljaränne. Vahtre, Sulev (peatoim). Eesti ajalugu V. Tartu: Ilmamaa, lk 66–70.
- Saard, Riho 2000. *Eesti rahvusest luterliku pastorkonna väljakujunemine ja vaba rahvakirikuprojekti loomine 1870–1917*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia. Dissertatsioon. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy.

Stephan, John J. 1994. *The Russian Far-East. A history*. Stanford California: Stanford University Press.

Švõdkaja, Tamara 2009 = Швыдкая, Тамара. *Мы сильные. Мы новомировцы*. Рыболовец. колхозу “Новый мир” 80 лет. Владивосток: PR-сервис.

Valdmann 2000 = Валдман, Ю. Откуда есть пошла Южная Лифляндия. Большой Камень 9: 5 [Liivikülas kalurikolhoosi muuseumis asunud kirjatükk on autori andmetel praeguseks tulekahjus hävinud].

Vassar, Artur 1975. *Uut maad otsimas*. Agraarne ümberasumisliikumine Eestis kuni 1863. aastani. Tallinn: Eesti Raamat.

Viikberg, Jüri 1992. Estonians in Siberia. *Fenno-Ugrica Suecana* 11, lk. 79–90.

Viikberg, Jüri 2010. Eesti keel Venemaal. Praakli, Kristiina & Viikberg, Jüri (koost). *Eestlased ja eesti keel välismaal*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 517–550.

VIRPR = Kolga, Margus & Tõnurist, Igor & Vaba, Lembit & Viikberg, Jüri 1993. *Vene impeeriumi rahvaste punane raamat*, Tallinn: Nyman&Nyman LNT.

Võime, Lembit 1980. *Tee uude ellu*. Tallinn: Eesti Raamat.

Summary

Estonians far in the east – from emigration to assimilation

Ivo Paulus

Key words: adaptation, assimilation, Estonian identity, Far East, resettlement

After incorporating the Ussuri region into Russia, the latter’s primary aim was to colonize the coast of the Sea of Japan to make it not only nominal but also a real property of Russia. In order to find re-settlers for this region, Russian officials started search in the western corner of their empire – on Estonian islands Saaremaa and Muhumaa, where people already worked as fishermen and were also interested in getting some land. They were an exact match to the Russians’ needs for populating the other end of their empire, the land beside the Pacific.

In the second half of the 19th century the grounds for regular ship connection between Odessa and Vladivostok were laid. In 1898 Estonian scouts went to the Ussuri region to see the land they were offered (at the expense of Russia). The scouts were satisfied – the sea was filled with fish and the territory was surrounded with forests.

Every individual settler was granted 15 hectares of land, each family – 100 hectares, and they were freed from taxes for five years; besides, they were supplied with food for 18 months and allocated some money for buying tools. Estonian settlers could also count on getting 1000 roubles for fishing equipment and setup.

However, the land was not totally uninhabited. The Chinese lived there seasonally – they cultivated the land and lived in their shacks, but they had no legal right to the land. As an unpleasant surprise, they found out that the land they had been using

was now in the possession of Estonians. Estonians were surprised as well when they realized that the land allocated to them was already partly cultivated and in use; yet, they gained advantage from the situation. As rightful owners, they rented part of their lands to the Chinese.

The conditions for land cultivation and fishing in the Pacific were different from those in Estonia. It took time before people adapted to local climate, landscape, soil and fishing opportunities.

Two villages were settled by Estonians: Liiviküla (founded in 1899) and Linda (founded in 1903).

By the year 1915 there were 141 households with 691 people (236 men and 455 women). 80 of them were fisherman.

Then the revolution and the First World War broke out, and contact with the homeland was lost.

In 1922 the Red Army reached Vladivostok. This started a new phase in the life of Estonians of the Far East. In 1924 the associations of fishermen were established, and in 1929 a kolkhoz named "Liflandets" was founded on the basis of these associations. In 1931, when Juhan Hanslepp was elected the chairman of the kolkhoz, it was renamed to *Novõi Mir* (New World).

Since the Estonians were hard-working and well organized, the fishing kolkhoz was quite soon one of the most productive collective farms in the region. In the beginning, the Estonian kolkhoz was the only one that was engaged not only in fishing but also shipbuilding. In 1937–38 the villages were subjected to Stalinist repressions. The Second World War sent all the men to the front and women had to take care of the village life. They caught fish, cultivated land and raised children. After the war the community separated – some left for their original homeland and the others stayed in their new homeland – the Far East.

The fishing kolkhoz started to fish out on the ocean. Their work made them a millionaire-kolkhoz, which developed friendly relations with another one of the kind – Kirov (in Estonia). They acted like state within a state – the kolkhoz owned a school, a preschool, a fishing fleet, and fish processing factories. First the captains of the fleet were Estonians, later on Russians.

By now the Estonian community has assimilated. The only reminders of the Estonian settlement are some place- and family names. The assimilation has taken place very rapidly – within one generation. It is partly because of the Stalinist repressive politics towards national minorities, partly because of the distance from the motherland and lack of Estonian cultural life, but mostly because of the conscious choice of the younger generation to lead an easier life. It is true that the generation regrets that they do not know the language of their forefathers, but they blame their parents for not motivating them enough to learn it. Today the Estonian community consists of nearly ten elderly people, who are able to communicate in Estonian, are still interested in their ethnic homeland, and have not fallen victim to the Russian propaganda. The Estonian settlement stood on the coast of the Pacific Ocean for one hundred years. Today there are only eight people in Liiviküla village who can understand Estonian.